

1861. Gajev se položaj nešto popravlja nakon obnove ustavnosti. Opet putuje u Beč, pa u Karlovcu i Beograd. Objavljuje pjesmu »Oprez« — himnu slozi Srba, Hrvata, Slovenaca i Bugara.

Ivan Kukuljević na skupštini Zagrebačke županije nastoji Gaja rehabilitirati, izvući ga iz političkog mrtvila, ali bez mnogo uspjeha.

1863. Gaj ponovno izdaje »Danicu«. U njoj objavljuje i svoja dva rada: »Basnoslovlje« i »Leljiva« (Leljiva je zvijezda s polumjesecom koju Gaj smatra ilirskim grbom).

1864. Objavljuje djelce političkog sadržaja: »Misli o nagodbi Hrvatske i Slavonije s vladom«, no bez većeg odjeka.

1868. godine drugi i posljednji put Gaj odlazi u Moskvu, bez ikakvih političkih planova. Posjećuje etnografsku izložbu.

Iste godine 4. ožujka iznenada mu umire žena Paulina Gaj u 52. godini života, a on se posve povlači u samoću svoje kuće na Mirogoju.

1872. 20. travnja u subotu u 5 sati poslije podne Ljudevit Gaj umire u tiskari »Narodnih novinah«, u svojoj kući u Ćirilo-metodskoj ulici broj 4.

Sahranjen je u ponedjeljak 22. travnja na Jurjevskom groblju u Zagrebu. Nadgrobno slovo izgovorio mu je Fran Kurelac.

1883. Gajevi posmrtni ostaci iz Jurjevskog groblja preneseni su u »Ilirsku arkadu« na Mirogoju, nekadašnjem Gajevom posjedu.

TEMATSKI VODIČ PO IZLOŽBENIM PROSTORIJAMA

I. KRAPINA — rodno mjesto Ljudevita Gaja

Vedute Krapine iz prve polovice XIX stoljeća — Građanska arhitektura — Uprava grada — Cehovska organizacija — Ilirska čitaonica — Kazališne predstave — Portreti roditelja Lj. Gaja: Ivan i Ljubosava Gaj — Ljekarna Ivana Gaja — Rođenje Ljudevita Gaja — Proizvodi krapinskih tvornica kamenine i peći.

II. OBITELJ LJUDEVITA GAJA

Portret Lj. Gaja u ilirskoj odjeći — Odjeća Lj. Gaja — Razni predmeti iz osobnog posjeda — Odabrani primjerci iz Gajevе zbirke oružja — Kuće u Zagrebu u kojima je živio i radio Lj. Gaj — Pisma, fotografije i druge uspomene iz obitelji — Portreti Ljudevita i Pauline Gaj u starijim godinama — Portreti sina Svetoslava i snaha Sofije — Portret Ivana Krizmanića, strica Pauline Gaj, župnika u Bistrici i poznatog Ilirca.

III. SKOLOVANJE LJUDEVITA GAJA I NJEGOVO DJELOVANJE U ILIRSKOM POKRETU

Vedute gradova Varaždina, Karlovca, Graza i Leipziga u kojima se Lj. Gaj školovao — Svjedodžbe iz gimnazije u Varaždinu i Karlovcu — Svjedodžbe iz sveučilišta u Grazu — Doktorska diploma iz Leipziga — Prvi književni radovi — Portret iz mladih godina — Portreti istaknutih Iliraca: Janko Drašković, Stanko Vraz, Pavao Štoos, i drugi — Portreti drugih slavenskih preporoditelja — Pisma Lj. Gaju iz Hrvatske i drugih slavenskih zemalja — Putovanje Gaja i Antuna Mažuranića u Dalmaciju 1841. — Rukopis »Dogodovština Ilirije Velike« i drugi književni radovi Lj. Gaja.

IV. JAVNO DJELOVANJE LJ. GAJA, GAJEVE NOVINE I DANICA

Dokumenti o tiskanju prvih izdanja Novina i Danice — Rad Gajevе tiskare — Knjige i prigodnice tiskane u Gajevoj tiskari — Knjiga uzoraka slova i ukrasa — Drugi dokumenti koji govore o Gajevoj aktivnosti oko izdavanja Novina, Danice i drugih izdanja.

V. POČASTI ISKAZANE LJ. GAJU U DOBA NJEGOVIH NAJVEĆIH USPJEHA

Počasne diplome raznih društava i akademija — Diplome počasnog građanstva — Pjesme prigodnice, skladbe i posvete.

VI. POSLJEDNJE GODINE ŽIVOTA LJ. GAJA, TRAJNOST NJEGOVA DJELA I USPOMENE U NARODU

Fotografije Lj. Gaja i njegove žene Pauline iz posljednjih godina života — Grob na Jurjevskom groblju — Postavljanje spomenika Lj. Gaju u Krapini — Proslava 100-godišnjice rođenja — Gajeva knjižnica, inventari i dokumenti.

LJUDEVIT GAJ

1809 — 1872

IZLOŽBA
U POVODU 100. OBLJETNICE SMRTI
OD 8. STUDENOG 1972.
DO 21. SIJEČNJA 1973.

4392
POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
ZAGREB, MATOSEVA 9

KRONOLOGIJA ŽIVOTA I RADA LJUDEVITA GAJA

1786. godine dolazi u Krapinu Ivan Gaj, kupuje krapinsku podružnicu ljekarne varaždinskog ljekarnika Johanna Haltera i tu se trajno nastanjuje. Obitelj Gaj plemićkog podrijetla, starinom iz Francuske, živi u Njemačkoj, odakle se seli u Slovačku gdje je pala u kmetsku zavisnost.
1809. 8. srpnja u Krapini rođio se Ljudevit Gaj kao najmlađi od sedmero djece Ivana i Julijane Gaj. Osnovnu naobrazbu stječe u rodnoj kući kod privatnih učitelja, nakon čega polaže sve privatne ispite.
1821. Ljudevit Gaj se upisuje na latinsku gimnaziju u Varaždinu gdje se školuje pet godina, a zatim prelazi
1826. godine, kao đak 6. razreda gimnazije u gimnaziju u Karlovcu. Kao dječak u Krapini zanima se za prošlost svog mjesta, u Varaždinu piše svoje djelce na latinskom jeziku o krapinskom starom gradu, a u Karlovcu ga objavljuje na njemačkom jeziku: »Die Schlösser bei Krapina«.
- U Karlovcu nastaju i njegovi poetski prvenci koje objavljuje u zagrebačkoj Luni: »Razvezanye zganyke«, »Pesma od Zagorja«.
- Krajem iste godine umire Gaju otac, a on odlazi na više studije u Beč.
1827. Nastavlja studije filozofije u Grazu, jer se u Beču nije dugo držao. Piše i dalje pjesmice, male sastavke, a počinje prikupljanjem povijesne građe s namjerom da napiše hrvatsku povijest. Tu susreće i svoje buduće suradnike Dimitrija Demetra, Mojsija Baltića i druge.
1828. Semestralne praznike Gaj provodi u Krapini. Prikuplja književno narodno blago, kajkavske narodne poslovice i pripovijetke, piše svoje pjesmice, a počinje se baviti i problemom književnog jezika.
1829. godine u jesen odlazi Gaj iz Graza u Peštu gdje nastavlja studij pravnih nauka. Sabire povijesnu građu i radi na reformi pravopisa pri čemu je neobično važno njegovo novo poznanstvo s Janom Kollarom, češkim i slovačkim pjesnikom i preporoditeljem, a preko njega s pavlom Šafarikom, filologom i historičarom.
1830. Ljudevit Gaj kao dvadesetogodišnjak iznosi svoje razmatranje o pravopisu: »Kratka osnova horvatsko-slavonskoga pravopisa«.
- Tu je iznio misao vodilju budućeg preporoda: jedinstveni pravopis temelj je jedinstvenog književnog jezika, a jedinstveni književni jezik »otvara put preporodu narodnoga života«.
1831. Gaj završava studij prava u Pešti. Vraća se u domovinu. Boravi u Krapini i Samoboru.
1832. Dolazi u Zagreb. Postaje bilježnikom Banskog stola. Ulazi u krug mladih književnika. Oduševljeno od njih prihvaćen postaje im ubrzo vođom. Time započinje njegova preporodna djelatnost.
31. ožujka Gaj podnosi Ugarskom namjesničkom vijeću molbu za pokretanje lista »Danicza Horvatzka, Slavonzka i Dalmatinzka«.
- Krajem iste godine putuje u Beč da bi osobnim zalaganjem izborio povoljno rješenje svoje molbe.
1833. U Beču se Gaj zadržao pola godine. 29. svibnja primljen je u osobnu audijenciju kod cara Franje I. »Nije pravo da Mađari štampajuće toliko, vi baš ne štampate ništa. Primitte se i vi posla te štampajte i vi«, bile su careve riječi.
1834. godine u proljeće putuje u Češku gdje se u Karlovim Varyma susreće sa Šafarikom.
11. srpnja iste godine položio je na Leipziškom sveučilištu doktorat iz filozofije, da bi mu bar društveni ugled, kad već nema plemićkog naslova, olakšao sudjelovanje u političkom životu.
- Vrativši se u Zagreb gdje ga je očekivalo dopuštenje za izdavanje novina, okuplja suradnike: Rakovca, Vukotinovića, A. Mažuranića, P. Štoosa, Vj. Babukića i druge. Osniva redakciju i objavljuje tekst proglasa kojim najavljuje izdavanje novina.
1835. 6. siječnja, u utorak izlazi iz tiska prvi broj »Novina Horvatzkih«, kao političko glasilo, a 10. siječnja, u subotu, pojavljuje se »Danicza Horvatzko-Slavonszko-Dalmatinzka«, kao književni prilog.
- Tiskani su starim pravopisom i kajkavštinom, ali se već u njima javlja povremeno novi pravopis i štokavština.
- U prvim godinama izlaženja »Novina« i »Danice« Gajeva je suradnja prilično obilna: »Najlepshi Orsag«, »Naš narod«, »Nima domorodstva brez ljubavi materinskoga jezika« ..., no značajnija je Gajeva organizatorska i govornička djelatnost.
1836. 2. siječnja. »Novine Horvatzke« mijenjaju ime u »Ilirske narodne novine« a »Danica« postaje »Danica ilirska«. Stampaju se novim pravopisom i štokavskim narječjem.
- Gaj počinje raditi na osnivanju svoje vlastite tiskare. Osniva i »Društvo prijatelja narodne izobrazbenosti«.
1837. Sva Gajeva aktivnost posvećena je vođenju »Danice« i »Novina«. Književna suradnja nije mu velika. Radi i dalje na osnivanju vlastite tiskare. U Beču susreće Vuka Stefanovića Karadžića i Petra Petrovića Njegoša.
1838. Izvanrednom upornošću i radom Gaj uspijeva osnovati vlastitu tiskaru. Od 1. siječnja 1838. god. »Novine« i »Danica« izlaze iz njegove tiskare.
- Uspostavlja vezu s Rusijom, odakle očekuje novčanu pomoć. Posve ga zaokupljaju veliki politički planovi i opasna politička aktivnost.
1839. Gaj radi i dalje na svojem historijskom djelu i obavljuje iz njega »Uvod u dogdovštinu Velike Ilirije«. U Danici objavljuje članak: »Tko su bili stari Iliri?«
- Radi i na prevladavanju vjerskih suprotnosti južnih Slavena. Te iste godine umire mu majka Julijana Gaj.
1840. Gajeva politička aktivnost raste. Uspjesi Narodnog pokreta u borbi s mađaronima dobrim su dijelom njegova zasluga. Gajev pravopis i štokavština uvedeni su u škole u Hrvatskoj i Slavoniji.
- Putuje Evropom: preko Beča, Brna, Praga, Dresdena, Leipziga, Poznanja, Varšave i Rige u Petrograd i Moskvu. Napušta političke planove s Rusijom i posvećuje se više kulturnoj misiji. Prima i novčanu pomoć od Rusije.
1841. godine od mjeseca travnja dalje Gaj putuje zajedno s A. Mažuranićem po Dalmaciji i Crnoj Gori. Nakon tromjesečnog rada na ovom terenu, pri povratku u Zagreb, ilirci mu priređuju veličanstven doček sa svečanom bakljadom.
- U Danici objavljuje »Poziv k pretplati na prvi ilirski rečnik ili slovar s ograničkim pravopisom«.
1842. 24. rujna Ljudevit Gaj i Paulina Krizmanić vjenčaju se u Bistrici. Gaj je na vrhu svojih uspjeha, ali dolaze i prvi sukobi i prvi veći financijski problemi.
1843. 11. siječnja ban Haller proglašava po kraljevskoj naredbi zabranu ilirskog imena i grba, što najviše pogađa Gaja.
- Gaj se privremeno povlači, odlazi u Bisticu gdje nastavlja radom na svom djelu iz mladenačkih dana. »Dogodovština velike Ilirije« bit će skoro dovršena.
1844. Gaj nastavlja radom na svojem historijskom djelu. Dovršava prvi dio rukopisa (Godine 1846. dobit će i odobrenje cenzure za njegovo izdavanje, pripremat će se za to, ali ipak neće to svoje djelo nikada objaviti).
1845. Gaj se vraća u javni i politički život Hrvatske. U »Novinama« objavljuje »Proglas i pravac našega teženja«.
1846. Piše niz članaka u »Novinama«: »Odgovor gospodinu Lud. Kosuthu«, u kojima objašnjava bit mađarsko-hrvatskog spora.
- Prvi put putuje u Srbiju. Gajeva politička aktivnost nije posve jasna i otvorena.
1847. Svoju tiskaru i obitelj smještava u novu kuću kupljenu 1876. godine u Cirilo-metodskoj ulici broj 4.
- Putuje u Beč da bi osigurao potporu za svoje »Novine«.
1848. burna godina Gajeva života. U njoj postiže svoj najveći uspjeh, ali doživljava i pad koji označava početak sve većih problema i neuspjeha.
- Prije nego je ban Josip Jelačić preuzeo vlast Gaj je član triumvirata uz Vranicanija i Kukuljevića. Zatim ga ban Jelačić imenuje stalnim članom Sabora u kojem obavlja službu povjerenika za vanjske poslove. Predvodi veliku deputaciju koja je kralju 25. ožujka podnijela »Narodna zahtjevanja«. U Saboru pokreće pitanje uređenja hrvatsko-srpskih odnosa.
- Nakon novčane afere s knezom Milošem ban Jelačić naređuje sudsku istragu.
1849. 24. ožujka Gaj je oslobođen krivnje u spomenutoj aferi s knezom Milošem.
- Zbog teške financijske situacije obustavlja izdavanje »Danice«, a »Novine« krajem godine stavlja u službu bečke vlade.
1850. Ljudevit Gaj kupuje posjed na Mirogoju u Zagrebu i pada u još veće dugove.
- Objavljuje svoju raspravu: »Napoleon i kraljevina Ilirija ili naredbe o ustrojstvu Ilirije«.
1852. Najavljuje otvaranje svoje knjižare.
- Putuje u Prag, Leipzig, a zatim opet u Beograd. Objavljuje »Izjavljenje«, raspravu o sređenju srpskog pitanja. Zbog veze sa Srbima pod stalnom je policijskom paskom Bachova režima.
1853. godine Gaj ponovno pokreće izdavanje »Danice«.
- U listopadu se nalazi u Pragu gdje je uhapšen i odveden u Beč optužen za veleizdaju zbog veza sa Srbijom.
- Nakon dvomjesečnog strogog ispitivanja pušten je na slobodu. Moralno i politički je utučen, a materijalno u vrlo lošem stanju, pogotovo otkada je kupio konkurentsku Županovu tiskaru.
- Obustavlja izlaženje »Danice« i povlači se iz javnog života.